

BAĞIMSIZLIK YILLARINDA ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN TOPRAK VE TARIM POLİTİKASI

The Land And Agriculture Policy Of The Republic Of Uzbekistan In Years Of Independence

Ozodbek KARAMATOV*

Guzel SADYKOVA²

Özet

Özbekistan'da tarım ve toprak politikası bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren gerçekleştirilen ekonomik reformların kilit bileşeni olmuştur. Ülkede sürdürülen toprak politikasının amacı, arazi kaynaklarının ekonomi sektörlerine dağılımında tarımın önceliğini korumadır. Bu bağlamda tarım arazilerinin rasyonel kullanımına, arazinin verimliliğini arttırmanın ekonomik mekanizmalarını oluşturmaya, toprakların tarım dışı ihtiyaçlara tahsis edilmesi durumunda arazi tasarruf teknolojilerinin uygulanmasına yönelik yaklaşımların geliştirilmesi, arazi vergisi teşvik mekanizmalarının ve kira ödemelerinin iyileştirilmesi birer zorunluluk haline gelmiştir.

Çalışmada Özbekistan'ın toprak ve tarım politikası kronolojisi verilmiştir. Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde devlet programlarının başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için arazi kullanımı ve tarımsal üretimin verimliliğini arttırıcı kuramsal yaklaşım ve metodolojik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarım ve toprak politikası, Özbekistan, Arazi kaynakları, Toprak verimliliği, Tarımsal kümelene.

Abstract

The key component of economic reforms carried out from the first days of independence in Uzbekistan has been agriculture and land policy. The aim of the land policy maintained in the country is to protect the priority of agriculture in the distribution of land resources to the economic sectors. In this context, the development of special approaches to the rational using of agricultural land, the creation of economic mechanisms of increasing the productivity of land, the application of land-saving technologies in the case of allocation of land to non-agricultural needs, the improvement of land tax incentive mechanisms and rent payments have become a necessity. In this study it was given the chronology of Uzbekistan's land and

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, okaramatov@kastamonu.edu.tr

** Dr. Öğr. Ü., Kastamonu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, gsadykova@kastamonu.edu.tr

agriculture policy. It were presented theoretical approaches and methodological suggestions rising the efficiency of land using and agricultural production in order for the state programs to be carried out successfully in the process of transition to market economy.

Keywords: Agriculture and land policy, Uzbekistan, Land resources, Soil efficacy, Agriculture cluster

Giriş

Günümüzde modern tarım,devletin sosyo-ekonomik politikasının kırsal alanların istikrarlı sosyal ve ekonomik gelişimi, tarımsal üretim hacminde ve kırsal nüfusun istihdam düzeyinde oluşabilecek artış, arazi kaynaklarının rasyonel kullanımı gibi etkenlereodaklı yönlerinden biridir (Antamoshkina, 2012, s. 188).

Ülkelerin tarım politikaları, tarım, endüstriyel tarım, gıda ve dış ekonomik tarım politikası olmak üzere bir dizi yapısal bileşenleri içerir. Arazi kaynakları, tarım sektörünün temel üretim araçlarıdır, dolayısıyla, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinin tarım reformları arazi reformlarıyla ilişkili bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Tarım ve toprak reformları sırasında bazı BDT ülkeleri arazi ve pazar ilişkilerini kökten değiştiren arazi özel mülkiyetini benimsemişlerdir. Özel arazi mülkiyeti, Özbekistan'ın tarım reformlarının seyrini büyük ölçüde değiştirmiştir. Diğer ülkelerden farklı olarak Özbekistan devlet arazi mülkiyetini koruyarak pazara aşamalı bir geçiş taktiğini benimsemiştir. Bunun nedeni, Özbekistan'ın Orta Asya'daki komşu ülkelere göre en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ülke olmasıdır. Ayrıca tarım arazilerine uygun arazi kaynakları bölgelere eşit olmayan bir şekilde dağıtılmıştır.

Ülkenin coğrafi konumu ve iklim koşulları tarım sektörünün gelişimini tetiklemiştir. Özbekistan, bölgedeki tarım ürünlerinin temel ihracatçılarından biridir. Ülkenin toprak ve tarım politikası gıda güvenliği ve sektörün ihracat hacmindeki artışıyla yakından ilişkilidir. Diğer yönden ekonominin diğer sektörlerinin arazi kaynaklarına olan ihtiyacının gittikçe artması arazi kaynaklarının rasyonel dağılımı konusuna yönelik entegre bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Tarım ve Toprak Reformları

Özbekistan'daki tarım reformu birkaç aşamada gerçekleştirilmiştir. Söz konusu reformlar sonucunda arazi kullanım biçimleri, tarımsal varlıkların ekonomik doğası, tarım üreticileri ve devlet arasındaki ilişkilerin şekillenişikonusunda değişiklikler uygulanmış; tarımsal alanların tarım üreticileri kategorileri arasında yeniden dağılımı yapılmıştır.

İlk aşama, 1991-1993 yıllarını kapsayan dönemi içermektedir. Bu dönemde kırsal kesimde yaşayan her aileyehalihazırda mevcut olan arazi arsasına ek olarak bir arsa daha verilmiştir. Bu amaç içinsovhozlardan (devlet mülkiyetindeki tarım işletmeleri) ve kolhozlardan (kolektif tarım çiftlikleri) özel çiftliklere 400 bin hektar sulanan tarım arazisi tahsis edilmiştir.

İkinci aşama, 1993-1998 tarihlerinde gerçekleştirilen tarım işletmelerinin özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması aşamasıdır. 1993-1994 senelerinde devlete ait tarım işletmeleri başta tarım kooperatifleri olmak üzere özel sektörün çeşitli biçimlerine dönüştürülmüştür. 1998 yılında ülkede tarımsal üretimin üç kademeli yapısı oluşturulmuştur. Bunlar, organizasyon yapısının kooperatif biçimini benimseyen şirketler, tarım ürünlerinin en büyük özel üreticilerini temsil eden çiftlikler ve özel tarım işletmelerinin dönüşümü sonucunda ortaya çıkan dihkan çiftlikleridir.

Tarım reformunun 1998-2003 yıllarını içeren üçüncü aşamasında şirket yönetim sistemlerinin yeniden yapılandırılmasına odaklanılmıştır. Şirketleri üretim hacimlerini arttırmaya teşvik etme amaçlı kâr dağılımının ekonomik mekanizmalarına, arazi kullanım ve kiralama sözleşmelerinin farklı şekillerine başvurulmuştur. Bunun nedeni, şirketlerin devletin pamuk, buğday ve pirinç üretimi emirlerini yerine getirmekle yükümlü olmalarıdır. Aynı zamanda şirket yönetimi kararıyla özel çiftliklere tahsis edilecek araziler belirlenerek onların gelişimini desteklemeye çalışılmıştır. Üçüncü aşamada gerçekleştirilen dönüşümler Özbekistan Cumhuriyeti'nin 30/04/1998 tarihli Tarım Kooperatifi (Şirketi) Kanunu, Çiftlik Kanunu ve Dihkan Çiftlikleri Kanunu çerçevelerinde yapılmıştır.

Tarım reformunun dördüncü aşaması 2003-2009 yıllarını kapsamaktadır. 27/10/2003 tarihli Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 2004-2006 Yılları İçin Çiftliklerin Geliştirilmesi Hakkındaki Kararnamesi'yle arazi kiralama sistemi onaylanmış, şirketlerin çoğu çiftliklere dönüştürülmüştür. Çiftlikler tarım ürünlerinin ana üreticileri haline gelmiştir. Pamuk ve tahıl üretimi konusunda uzmanlaşmış çiftlikler kültürleri sulanan arazilerde kamu alımları için yetiştirmeye başlamıştır.

Tarım reformları kapsamında normatif düzenlemelerle düşük karlı tarım şirketlerinin yerine geçen çiftliklerin gelişimi için gerekli şartlar sağlanmaya çalışılmıştır. 2005 yılının başında çiftliklerin sayısı, 125,7 binken, 2009 yılında bu sayı 226 bine ulaşmıştır. Bu yıllarda her çiftliğin arazi büyüklüğü, ortalama 26-30 hektardır (Pugach vd., 2016).

2008 yılından sonra tarım reformu çiftlik alanlarının optimizasyonuna yönelik yürütülmüştür. Tarım şirketlerinin ortadan kalkması sonucunda oluşan çiftlikler küçük büyüklükteki arazi parsellerine sahip olup, yeterli düzeyde tarımsal üretim yapma kabiliyetinden yoksundular. Dolayısıyla, 2008 yılından itibaren çiftliklere ayrılan arazi alanlarını genişletme ön plana çıkmış olup, pamuk yetiştiriciliği ve tahıl yetiştiriciliği için minimum 30 ha, diğer tarımsal kültürler için 5 ha olarak sabitlenmiştir ("№RP-3287", 2009). Çiftlik alanlarının optimizasyonu sürecinde çiftliklerin verimliliği, ekonomik ve finansal göstergeleri, profesyonel insan kaynakları kapasitesi vb. dikkate alınmıştır (Huzhakulov ve Tashmatov, 2017). Optimizasyon sonrasında 2015 yılının sonu itibarı ile çiftliklerin sayısı 83514'ten 101070'e yükselmiştir. Çiftliklerin büyüklüğü buldukları bölgelerin özellikleri çerçevesinde belirlenmiştir. Örneğin, Karakalpakistan Cumhuriyeti'nde çiftliğin ortalama büyüklüğü 69,3 ha, Surhanderya ve Kaşkaderya illerinde sırasıyla 65,3 ve 56,9 ha'dır; yoğun nüfuslu illerde arazi parsellerinin boyutları 41,3 ile 49 ha arasında değişmektedir. Optimizasyon sonuçlarına göre, pamuk ve tahıl üretimi konusunda uzmanlaşmış çiftliklerin sayısı, 60695 olup, arazi büyüklükleri ortalama 52,7 ha'dır.

Sebze çiftliklerinin alanları, 8,1 ha, bahçecilik ve üzüm yetiştiriciliği alanları büyüklükleri, 6,8 ha, hayvancılık arazileri ortalama 31,2 ha'dır ("PostanovleniyeKab. Min. №362", 2015).

Tarımsal dönüşümler arazi ilişkilerinde kalıcı değişikliklere neden olmuştur. Devlet, toprağın devlet mülkiyetini korurken, arazi parsellerini yeni oluşumlara ücret karşılığında kullanım amaçlı teslim etmiş; aynı zamanda arazi vergisi sistemi aracılığıyla arazi mülkiyeti hakkını tanımıştır. Özbekistan'daki arazi vergilendirme sisteminde düzenli bir biçimde arazi parsellerinin kadastro değerlendirmeleri gerçekleştirilmiş, değerlendirme sonuçları arazi vergisi oranlarına yansıtılmıştır.

Son yıllarda su tasarrufu sağlayan sulama teknolojilerinin geliştirilmesine önem verilmeye başlanmıştır. Örneğin, yıllık 5 bin hektarlık bir artışla yaklaşık 16,3 bin hektarlık bir alanda damla sulama sistemi uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte tarım kültürlerinin sulanmasında su tasarrufu vb. kaynak tasarrufu sağlayan teknoloji teşviklerinin ekonomik mekanizmaları geliştirilmiştir. 2013 ile 2017 yılları arasında arazi kullanıcılarına ve çiftçilere 25 bin hektarlık bir alanda damla sulama sisteminin kurulumu için imtiyazlı uzun vadeli kredi imkanları sağlanmıştır. Su tasarrufu teknolojilerini kullanan çiftçiler 5 yıl süreyle vergiden muaf tutulmaktadır ("Sel'skoyeHozyaystvoUzbekistana", 2015).

Özbekistan'ın tarımsal üretimde istikrarlı bir artış ve arazi alanlarının etkin kullanımı yoluyla gıda güvencesini sağlaması için aşağıdaki öncelikler tespit edilmiştir ("UkazPrezidenta", 2017):

- *Çiftçilerin, dihkan çiftçilerinin, arazi sahiplerinin ekim alanlarının etkin kullanımı konusundaki ilgi ve sorumluluklarını arttırma;*
- *Çok yönlü çiftliklerin gelişimini sağlayacak elverişli koşullar oluşturma, devletin desteğiyle onları güçlendirme;*
- *Çiftliklerin, dihkan çiftliklerinin ve arazi sahiplerinin finansal ve ekonomik sürdürülebilirliklerinin sağlanması; onların diğer işletmelerle olan ilişkilerine pazar mekanizmalarının eklenmesi vb.*

Tarım arazilerinin etkin kullanımı devletin ciddi müdahalesini gerektirir. Bu bağlamda arazilerin tamamına tarım kültürlerini ekmeyen, agro-teknik etkinlikleri zamanında gerçekleştirilmeyen çiftçilere yönelik arazi mülkiyeti feshine kadar gidebilecek cezai yaptırımlar uygulanacaktır. 1 Ocak 2022 tarihinden itibaren çok yönlü çiftçiliği benimsemeyen çiftçilerin arazi kira sözleşmeleri iptal edilecektir.

Arazi Kullanımı ve Verimliliğini Arttırma Önerileri

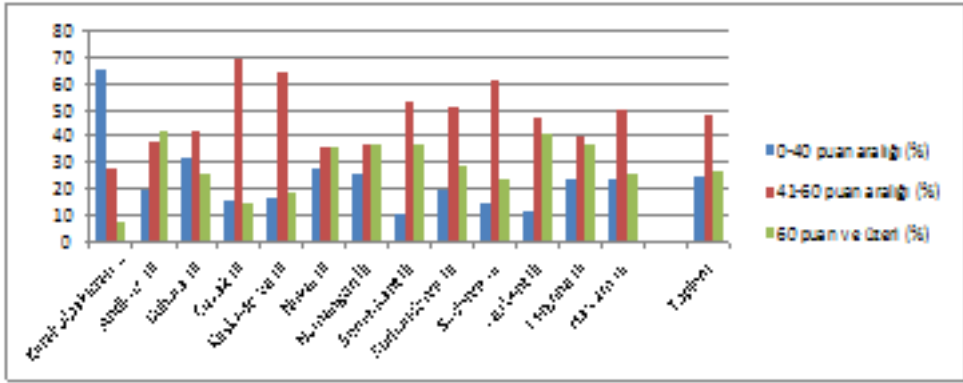
1 Ocak 2016 tarihi itibarı ile Özbekistan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü, 44896,9 bin hektar olup, bunun 44892,4 bin hektarı, etkin kullanım alanıdır. Tarımsal araziler arazi fonunun % 44,94'lük kısmını işgal etmektedir. Ülkedeki tarımsal işletme ve kuruluşların sayısı, 150627'dir, sahip oldukları arazi alanı ise toplam 20174 bin hektardır; tarımsal arazi alanı 15483,4 bin hektar olup, 3708,8 bin hektarı sulanmaktadır ("Natsional'nyyOtchet o Sostoyanii", 2017). Özbekistan'ın sulanan topraklarının kalite değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Özbekistan'ın sulanan topraklarının kalite değerleri

	İl İsimleri	Sulanan Arazi (Ha)	Ortalama Puan	Düşük ve Orta Seviye Altı Topraklar (Ha)		Orta Seviye-deki Topraklar (Ha)	İyi ve En İyi Kalitedeki Topraklar (Ha)
				0-20 puan	21-40 puan	41-60 puan	60 puan ve üzeri
1	Karakalpakistan Cumhuriyeti	416533	41		268931	116304	31298
2	Andican İli	224078	57	273	44226	84988	94864
3	Buhara İli	232696	50	1688	74950	97364	60382
4	Cizzak İli	276824	50		44430	191794	40601
5	Kaşkaderya İli	445379	51		75432	286392	83555
6	Nevai İli	99472	52		28229	35868	35375
7	Namangan İli	228712	59		59510	83784	85418
8	Semerkant İli	306407	57		31563	162019	112825
9	Surhander-ya İli	272058	56	12291	54954	139155	77949
10	Sirderya İli	252054	52	2217	38083	154689	59282
11	Taşkent İli	328940	59	8582	40217	154329	134394
12	Fergana İli	289739	56	10938	68608	114528	106603
13	Harezmi İli	233985	53	998	55760	116984	61241
	Toplam		53	36987	884893	1738198	983787

Kaynak: Özbekistan Cumhuriyeti Arazi Kaynaklarının 2007-2013 Yıllarına İlişkin Ulusal Raporlar.

Görüldüğü üzere, Özbekistan'ın tarımsal arazilerinin yarısından fazlası 41-60 puan (orta seviyeli) kalite aralığındadır. Ülkedeki sulanan arazilerin ortalama puanı, 53 puandır. Karakalpakistan'ın 41, Buhara'nın 50, Cizzak'ın 50, Kaşkaderya'nın 51, Nevai'nin 52, Sirderya'nın 52 puan değerleri, ulusal ortalamanın altında olduklarının göstergesidir (Bkz. Şekil 1).

Kaynak: Özbekistan Cumhuriyeti Arazi Kaynaklarının 2007-2013 Yıllarına İlişkin Ulusal Raporlar.

Ülkede her yıl tuzluluk ve arazi bozulması nedeniyle tarımsal üretim kapasitesinde yaşanan düşüşten kaynaklanan 35 milyon dolar değerinde ekonomik kayıp yaşanmaktadır (Ibragimov, 2016). Bu nedenle Özbekistan'ın tarım politikasının öncelikli olarak arazi topraklarının kalitesinin iyileştirilmesine yönelik yürütülmesi gerekir.

Arazi ilişkilerini ekonomik açıdan düzenlemesi sistemi, toprak vergisi, arazi kiralama bedeli ve arazinin piyasa fiyatını içerir. Arazinin kamu mülkiyeti olduğu ülkelerde toprak vergisi, arazi mülkiyet hakkını ekonomik varlıkların kullanımına vererek gerçekleştirilen bir biçimdir. Devlet arazi vergisi aracılığıyla kendi mülkiyet hakkını kullanmaktadır. Arazi vergisi miktarı toprak payının arazinin niteliğinden, konumundan, karlılığından, su kaynaklarının mevcudiyetinden, geliştirme maliyetlerinden oluşan normatif değerlerine göre belirlenir.

Arazi sahibi olan devlet, mülkiyetini işletmelere ve vatandaşlara aktararak, arazi vergisi aracılığıyla hem toprağın verimliliğini yükseltmekte, hem de arsa üzerinde bulunan maddi kaynakların etkinliğini sağlamaktadır. Özbekistan topraklarının nitel durumu dikkate alındığında, teşvik etme bağlamında arazi kalitesini 1 puan arttıran çiftçilere vergilendirme konusunda belirli indirimlere gidilmelidir. Arazi kalitesinin 1 puan artması tarımsal üretim hacminde de artışa neden olacaktır. Örneğin, 2016 yılında 1 hektardan elde edilen tarımsal ürünün mali çıktısı 3,9 milyon somken, 1 puan için mali çıktı oranı, 72922 som olmuştur (Rahmonov, 2017). Dolayısıyla, 2016 yılı için arazi kalitesindeki 1 puanlık artış tarımsal üretimde 263020684 (3606877 ha x 72922 som) som oranında bir kazançla sonuçlanabilirdi.

Tarım Sektörünün Gelişimi

Bağımsızlık yıllarında Özbekistan'daki reformlar sonucunda ulusal ekonomi sektörlerinde yapısal dönüşümler gerçekleşmiştir. Modernleşme sonrasında ülke tarım ekonomisinden çeşitlendirilmiş sanayi ekonomisine geçiş yapmıştır. Ekonomide sanayinin payı 2016 yılında %7,6 oranında artmış ve %25,5'e yükselmiştir. Tarım sektörü hammadde sağlayıcı olmaktan çıkıp, çok boyutlu bir ekonomi alanı haline

gelmiştir. Kolhoz ve sovhozların yerine ileri teknolojiye dayalı yenilikçi çiftlikler oluşturulmuştur. 2016 yılının sonu itibarı ile çiftlik ve dihkan çiftliklerinin tarımsal üretimdeki payı, %97,9 olmuştur ("Sel'skoyeHozyaystvo", 2016).

Günümüzde Özbekistan'ın tarım politikası ihracat hacmini artırma, yerli tarım piyasasının istikrarını sağlama ve kırsal alanların çok yönlü gelişimine yöneliktir. Ülke tarımının 2020 yılına kadarki gelişim hedefleri doğrultusunda ileri tarım teknolojilerinin tanıtılması, karmaşık mekanizasyon, hammaddelerin işlenmesinin derinleştirilmesi ve seleksiyon çalışmalarının güçlendirilmesi öngörülmektedir. İlgili program çerçevesinde ham pamuk üretiminin yılda 3,35 tondan 3 milyon tona düşürülmesi yoluyla aşamalı olarak pamuk alanlarının optimizasyonu yapılacak olup, bunun sonucunda meyve, sebze vb. kültürlerin ekiminin yapılmasının, yoğun bahçelerin oluşturulmasının planlandığı 170,5 bin hektar sulanan arazinin serbest kalmasına imkan sağlayacaktır (Allayorov, 2016). Söz konusu programların gerçekleştirilebilmesi için ülkenin her bölgesinin iklim koşulları ve işgücü dağılımına bağlı tarım potansiyelini dikkate almak gerekir. İklim koşulları açısından Özbekistan 7 ekonomik bölgeye bölünmüştür. Bunlar, Taşkent bölgesi (Taşkent ili ve Taşkent şehri), Fergana bölgesi (Fergana, Andican ve Namangan illeri); Golodnostep bölgesi (Cizzakve Sirderya illeri), Semerkant bölgesi (Semerkant ili), Güney bölgesi (Kaşkaderya ve Surhanderya illeri), Buhara - Nevai bölgesi (Buhara ve Nevai illeri) ve Aşağı Amuderya bölgesidir (Harezmi ili ve Karakalpakistan Cumhuriyeti). Tablo 2'de ekonomik bölgelerdeki çiftliklerin sayısı ve uzmanlık alanlarına ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 2: Özbekistan'ın ekonomik bölgelerindeki çiftliklerin sayısı ve uzmanlık alanları

Ekonomik bölgeler	Çiftlik Sayısı	Çiftçilerin uzmanlık alanları (Ha)				
		Pamuk ve Tahıl	Sebze ve Kavun	Meyve ve Üzüm	Hayvancılık	Diğerleri
Taşkent Ekonomik Bölgesi	9418	4777	339	3437	587	267
Fergana Ekonomik Bölgesi	26355	11499	1301	11159	1354	2378
Golodnostep Ekonomik Bölgesi	15532	11471	436	2034	1014	577
Güney Ekonomik Bölgesi	18491	11953	726	3762	1611	429
Buhara – Nevai Ekonomik Bölgesi	7792	5100	104	1461	927	200
Semerkant Ekonomik Bölgesi	12641	8556	428	2522	563	572
Aşağı Amuderya Ekonomik Bölgesi	10851	7328	321	1355	852	997
Toplam	101080	60684	3655	25730	6908	5420

Kaynak:Yazarlar tarafından PostanovleniyeKabinetaMinistrovRespublikiUzbekistan ot 15 dekabrya 2015 goda № 362 “O Merah Po OptimizatsiiRazmerovZemel’nyhUchastkov, PredostavlennyhDlyaVedeniyaFermerskiHozyaystv”, erişim: <http://www.lex.uz/acts/2842780> kaynağı temelinde oluşturulmuştur.

Tablo 2’deki veriler ekonomik bölgelerin çiftlik sayısı ve uzmanlık alanları açısından farklılıklarını ve tüm bölgelerde pamuk ve tahıl yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış çiftliklerin egemen olduğunu göstermektedir.

Mevcut tarım politikası çerçevesinde kaynak ve su tasarrufu sağlayacak tarım teknolojilerinin ve öncül tecrübelerin tanıtımına, teknik donanımına özel önem verilmektedir. Tarım sektöründe eğitim, bilim ve tarımsal üretimin entegrasyonu, yenilikçi bilimsel gelişmelerin aktif kullanılma düzeyi yetersizdir. Belirtilen hedefler çerçevesinde Özbekistan Cumhuriyeti Tarım ve Su Kaynakları Bakanlığı’na bağlı Tarım ve Su Yönetimi Yatırım Projelerini Uygulama Merkezi kurulmuştur. Ayrıca Özbekistan Cumhuriyeti Tarım ve Su Kaynakları Bakanlığı Sosyal Kalkınma ve Teşvik Fonu, Malzeme ve Teknik Altyapı Geliştirme, Yenilikçi Teknolojilerin Tanıtılması, Özbekistan Cumhuriyeti Tarım ve Su Kaynakları Bakanlığı Çalışanlarını Teşvik Fonu’na dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, tarım sektöründe idari kaynaklarla birlikte yeniliklerin tanıtımını teşvik etmenin ekonomik mekanizmaları da yapılandırılmalıdır. Bunun yanı sıra yenilikçi projelerin uygulanmasına bağlı üretim artışında bilimin, profesyonel işgücünün, arazinin doğal özelliklerinin de katkısı olduğu unutulmamalıdır. Arazinin yenilikçi aktivasyonunu izleme ve değerlendirme, yenilikçi gelirlerin oluşum kaynaklarına göre parçalanması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Özbekistan’ın tarım politikasının temel yönelimlerinden biri, çok yönlü tarım faaliyetine geçiştir. Çok yönlü tarım faaliyeti çiftliklerin işleme, depolama, hazır ürün satışı vb. işlevlerinden oluşmakta ve çiftçilerin ilgili alanlarda yeterli becerilere sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Tarım politikasının istenilen doğrultuda ilerlemesini kolaylaştıracak yöntemlerden biri, tarımsal kümelenmelerdir. Özbekistan’ın gelişim şartlarında üç düzey tarımsal kümelenme önerilebilir. Bunlar, ulusal (makro) düzeyde kümelenme; ekonomik bölgeler düzeyinde kümelenme; iller (idari birimler) düzeyinde kümelenmedir. Ayrıca büyük çaplı sanayi tesisleri ve/veya ekolojik felaket bölgelerinde de kümelenmelerin oluşumu söz konusu olabilir.

Makro düzeyde tarımsal kümelenmelerin geliştirilmesi sürecinde devletin iç ve dış tarım politikasını, tarım ürünlerinin iç ve dış pazarının konjonktürünü hesaba katmak gerekir.

Tarımsal kümelenmeler düzeylerinden bağımsız bir şekilde üretim, yarı mamul, işleme, depolama ve satış gibi tarımsal ürün sunumu işlemleri zincirini kapsar.

Çiftçilerin uzmanlık alanları dikkate alındığında, başlıca pamuk ve tekstil, tahıl üretimi, sebze ve kavun yetiştiriciliği, hayvancılık gibi tarımsal kümelenmeleri ayırt etmek mümkündür.

Tarımsal kümelenmeler, çiftliklerin çok yönlülüğünü sağlamanın yanı sıra tarımsal ürün sunumunun tüm süreçlerini kendi bünyelerinde barındıran kompozit yapılanmalardır.

Sonuç

Özbekistan'da bağımsızlığın ilk günlerinden bu yana gerçekleştirilen tarım ve toprak reformları kapsamında başlıca pamuk tekelinin tasfiyesi ve arazi kalitesinin iyileştirilmesi yönünde yapılandırma sürecine girilmiştir. Pamuk ve tahıl yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış çiftliklerin egemen olduğu ülkede çiftliklerin gelişimini destekleme, çiftlik alanlarının optimizasyonu, su tasarrufu sağlayan damla sulama sistemi, çiftliklerin sürdürülebilirliğini koruma amaçlı uygulanan vergi indirimleri, arazi kalitesinin yönetimi, çok yönlü tarım anlayışı vb. reform sürecinde başvurulan başlıca düzenlemeler arasındadır.

Ayrıca arazi kalitesinin iyileştirilmesini sağlayan yenilikçi projelerin yasal ve ekonomik mekanizmalarını oluşturma ve tarımsal kümelenmelerin uygulanması tarımın ve ilgili sektörlerin gelişimine somut katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

ALLAYOROV, Sh. (2016). “*Stanovleniye i Razvitiye Sovremennoy Modeli Gosudarstvennoy Agrarnoy Politiki v Uzbekistane*”, *Biznes - Ekspert*, 11(107), erişim: <http://www.biznes-daily.uz/uz/birjaexpert/45279-stanovlni-i-razviti-sovrmmnoy-modli-gosudarstvnoy-agrarnoy-politiki-v-uzbkistan> (26.05.2018).

ANTAMOSHKINA, E. N. (2012). “*O Soderzhanii i Aktual'nyh Napravleniyah Agrarnoy Politiki*”, *Vest. Volgogr. Gos. Un-ta, Ser. 3, Ekon. Ekol.*, 1(20), 187-192.

HUZHAKULOV, H.D., TASHMATOV, Z.H. (2017). “*Statisticheskii Analiz Sostoyaniya i Razvitiya Sel'skogo Hozyaystva v Uzbekistane*”, “*Halkaro Moliya Va Hisob*” İlimiy Elektron Zhurnali, 1, erişim: http://el.tfi.uz/images/Statisticheskii_analiz_sostoyan_18887.pdf (26.05.2018).

IBRAGİMOV, A.G. (2016). *Problemy Obespecheniya Prodovol'stvennoy Bezopasnosti v Respublike Uzbekistan*, *Prodovol'stvennaya Politika i Bezopasnost'*, 3(3), 203-210. doi: 10.18334/ppib.3.3.36579

Natsional'nyy Otchet o Sostoyanii Zemel'nyh Resursov Respubliki Uzbekistan (2017). Gosudarstvennyy Komitet po Zemel'nyim Resursam, Kartografiya i Kadastru, Tashkent.

Postanovleniye Kabineta Ministrov Respubliki Uzbekistan ot 15 dekabrya 2015 goda № 362 “*O Merah Po Optimizatsii Razmerov Zemel'nyh Uchastkov, Predostavlennykh Dlya Vedeniya Fermerskih Hozyaystv*”, erişim: <http://www.lex.uz/acts/2842780> (20.05.2018).

PUGACH, I., YUSUPOV, Y., BERDİNAZAROV, Z. (2016). *Selskohozyaystvennaya Politika v Proizvodstve Pshenitsy i Diversifikatsii Proizvodstva Sel'skohozyaystvennykh Kul'tur v Uzbekistane*, Discussion Paper, Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies, No. 157, erişim: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/149625/1/875963048.pdf> (20.05.2018).

RAHMONOV, Sh. K. (2017). *İktisadiyet Tarmok Sub'yektlariga Er Tanlashva Azhraftishning Metodologiyasiva Amaliyeti*, TIMI, Tashkent.

Rasporyazheniye Prezidenta Respubliki Uzbekistan № RP-3287 “*O Merah Po Dal'neyshyey Optimizatsii Razmerov Zemel'nyh Uchastkov, Nahodyashchihsya v Vedenii Fermerskih Hozyaystv*” ot 22.10.2009, erişim: https://nrm.uz/contentf?doc=419250_rasporyazhenie_prezidenta_respubliki_uzbekistan_ot_22_10_2009_g_n_r-3287_o_merah_po_dalneyshyey_optimizatsii_razmerov_zemelynh_uchastkov_nahodyashchihsya_v_vedenii_fermerskih_hozyaystv&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana (20.05.2018).